

УДК: 341.231.14

ORCID: 0000-0003-3125-0953

e-mail: annaprokhazka@gmail.com

Hanna A. Prokhazka,

Assistant professor at the Department of
Theoretical Legal Subjects
(Poltava Law Institute of the
Yaroslav Mudryi National Law
University)

Прохазка Ганна Анатоліївна,

асистент кафедри теоретико-
правових дисциплін
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІКРОНАЦІЙ

INTERNATIONAL LEGAL ANALYSIS OF THE FUNCTIONING OF MICROINSTITUTIONS

Анотація. У статті розглянуто міжнародні проблеми існування мікронацій. Очолювані зацікавленими особами, держави-претенденти заявляють про свої претензії на суверенітет різними способами. Висловлюючись мовою державотворення, вони кидають виклик розумінню міжнародної правосуб'єктності та підходів до неї. У статті автор представляє перше юридичне дослідження мікронацій. Автор пропонує концептуальну основу розуміння того, що означає бути мікронацією, досліджує їх різні форми і аналізує ключові питання публічного права. Дослідження показує, що, хоча публічне право вивчало цей феномен, держави реагують на утвердження суверенітету мікронацій, як доброзичливими так і насильницькими методами.

Мікронації уникали постійної уваги в юридичній літературі. Не існує юридичного визначення, який виявив би і всебічно описав загальні риси та зовнішні межі цього явища. Більше того, існує дуже мало юридичних робіт, які пропонують пояснення мікронаціоналізму. У цій статті автор розглядає правові

спроби формулювання типології, спрямованої на розуміння та пояснення мікронаціоналізму. При цьому, досліджує класифікацію, яка виявляє спільні риси та відмінності між мікронаціоналізмами та державами з метою пошуку юридичного визначення, яким автор керувався під час написання цієї статті.

На відміну від справжніх сепаратистських рухів, мікронації зазвичай вважаються не серйозними і часто ігноруються державою. Це може бути пов'язано з тим, що мікронація не становить загрози безпеці держави і не має підстав у національному та міжнародному праві для своїх прагнень незалежності. Вони також не визнані, як держави ні на національних, ні на міжнародних рівнях. Незважаючи на це, мікронації маскують себе у форму державності та здійснюють акти суверенітету. При цьому мікронації критикують та оспорюють розуміння та зміст міжнародної правосуб'єктності.

Ключові слова: міжнародне право, права людини, мікронації, засновані на національному та міжнародному праві, суверенітет, міжнародна правосуб'єктність.

Summary. The article deals with the international problems of the existence of micronations. Led by interested individuals, these aspirant or wannabe states assert their claims to sovereignty in myriad ways. In dressing in the language of statehood, they challenge understandings of, and approaches to, international legal personality. In this article, the author presents the first legal survey of micronations. The author offers a conceptual framework to understand what it means to be a micronation, explores their various forms, and analyzes key issues of public law. The study shows that, although public law has dealt with this phenomenon, the states have reacted to assert the sovereignty of micro-nationals, both in a benign and violent manner.

Micronations have escaped sustained attention in the legal literature. There is no legal account that identifies and comprehensively outlines the common features and outer bounds of this phenomenon. In fact, very few non-legal efforts that offer an explanatory account of micronationalism exist. In this article, the author examines legal

attempts to formulate a typology aimed at understanding and explaining micronationalism. In doing so, it examines the classification, which reveals the commonalities and differences between micro-nationalisms and states in order to find the legal definitions used by the author at the time of writing this article.

In contrast to true secessionist movements, micronations are generally considered trivial and are often ignored by the state. This may be because a micronation poses no security threat to the state and lacks a foundation in domestic and international law for its claim to independence. They are also not recognized in domestic or international forums as nations. Despite this, micronations dress themselves in the language of statehood and perform acts of sovereignty. At the same time, micronations criticize and challenge understandings and approaches to international legal personality.

Key words: international law, human rights, micronations, foundation in domestic and international law, sovereignty, international legal personality.

Постановка проблеми. Існування мікронацій (віртуальних держав) в сучасній історії є відносно новим явищем. Найперші віртуальні держави з'явилися наприкінці XIX століття. Частина з них функціонує на території інших держав, частина може не мати власної території, деякі з них не вважають себе державами і створюються як об'єднання громадян. Мікронації мають різні форми правління і деякі атрибути схожі до атрибутів держав. Розвиток мікронацій зумовлений кількома чинниками, серед яких формулювання відносно стабільних територій держав, коли після Другої світової війни, держави-переможці сформулювали принцип постійності міжнародно-визнаних кордонів та у світі практично не залишилося вільних земель. У цей час отримали поширення ідеї рівності і поваги до усіх суб'єктів міжнародного права, глобалізаційні процеси були підкріплені принципом колективного вирішення міжнародних спорів. З 60-х років XX століття у світі спостерігалися і процеси

регіоналізації, які призвели до появи НАТО, ЄС, Ради Європи, СНГ та інших міжнародних проєктів.

Створення мікронації стало деякою відповіддю на політичні зміни карти світу, адже враховували інтереси незначної кількості індивідів у реалізації різних прагнень: від створення суб'єкта, який би міг успішно сперечатися із владою держав із внутрішніх і зовнішніх справ, до підтримки ідей автономності і проявів сепаратизму.

Актуальність запропонованої теми дослідження, на думку автора, пов'язується з тим, що у міжнародному праві ідеї правових критеріїв, які визначають правосуб'єктність держав не отримали остаточного вирішення. Мікронації, які у процесі свого заснування використовують прогалини або особливості національного права держав, в значній своїй кількості, з'являються на цілком легальних підставах. Вони тривалий час не турбують офіційну владу держав, на території яких розміщуються, вірогідно через те, що уряди не ставляться серйозно до їх існування, ігнорують або просто не втручаються в їх функціонування, при цьому можуть інколи становити серйозну загрозу міжнародному правопорядку. Внутрішня відкритість суспільства, особливо європейських країн, демократичні принципи, недосконалість національного права не створюють перепон на шляху їх появи і розвитку.

Стан опрацювання обраної теми, аналіз останніх публікацій та досліджень. Питання здійснення аналізу функціонування мікронацій досліджувалися науковцями: Шапошніковим А.О. [1], Галієвою О.С. [2], Звездовою О.О., Хобсом Х, Вільямсом Г. [5] та ін.

Разом з тим, основна увага дослідників приділялася аналізу функціонування мікронацій в державах, в межах різних галузей національного права, зокрема, конституційного, цивільного, господарського, кримінального.

Окремі публікації присвячувалися конституційно-правовому статусу людини у віртуальній державі, оминаючи проблематику аналізу функціонування цих утворень, в межах саме міжнародного публічного права, міжнародного права

прав людини, оскільки у більшості випадків мікронації створюються окремими індивідами або групами осіб не задоволених політикою власних держав.

В основі проблеми функціонування мікронацій лежить відсутність чіткого визначення ознак держави. Конвенція Монтевідео про права та обов'язки держав 1933 року у ст. 3 не передбачає обов'язкового визнання нової держави іншими, а у ст. 1 цієї Конвенції, закріплені основні ознаки держави, які за своїм переліком та тлумаченням залишаються без змін і у XXI столітті.

Це не тільки порушує розуміння правосуб'єктності традиційних держав але і проковує думки щодо можливості надання такої правосуб'єктності мікронаціям (віртуальним державам).

Метою є дослідження запропонованої теми є аналіз виникнення та функціонування мікронацій (віртуальних держав) та дослідження специфіки їх загрози основним суб'єктам міжнародного права, існуючому світовому порядку в межах міжнародного публічного права.

Під час дослідження було проаналізовано стан дослідження проблеми на національному та міжнародному рівні, зроблений аналіз сучасних міжнародних документів та прикладів правової позиції держав з даного питання.

Виклад основного матеріалу. Ідея особистої автономії людини простягається до автономії певних спільнот, груп, до автономії, яка закріплюється на місцевості, географічно і з амбіціями політичного визнання. Мікронації є і спробою створення чогось нового, незвичного, і спробою заявити офіційній владі про свої потреби, і інтереси, і використання певних можливостей для подекуди не законної діяльності. Хоча відсутність їх протистояння з державою відрізняє мікронації від сепаратизму, цей критерій не може свідчати про їх безпечність, адже існують різні рівні протистояння і навіть мирна діяльність може нести загрозу.

Ідеї створення держав, які мають іншу форму правління, інший політичний режим, турбували людство з давніх часів. Усі класичні утопії, на думку Шапошнікова А.О., є ідеальними державами, які описані в творах Платона, Ф.

Бекон, Т. Мора, Т. Компанелли, за своєю суттю є віртуальними державами, оскільки вони існували лише в уяві авторів і читачів. Шапошніков А.О. зазначає, що приватні політичні проекти, маючи ознаки і функції притаманні суб'єктам політики (проте не державам), створюються з різною метою і принаймні на словах, проголошують себе державами. Насправді вони є квазідержавами, оскільки у них відсутні необхідні ознаки державного організму: території, населення та суверенітет [1, с.32].

Як і утопії, мікронації створюються у відповідь на незадовільні внутрішньо або зовнішньо політичні процеси, утиски з боку держав, порушення прав людини. Мікронації часто утворюють індивіди, для яких важлива особиста свобода, незалежність, забезпечення фундаментальних прав і свобод. Це пошук інших способів взаємодії між людьми і нові спроби організації суспільства.

Уперше термін «мікронація» запропонував Роберт Бен Медісон у процесі проголошення незалежності Королівства Талоса. Надалі воно використовувалося для характеристики невизнаних держав та у поєднанні із мікродержавами, тобто структурами, які проголошували суверенітет і мали формальні атрибути державності, перебуваючи на незначних територіях.

З появою цифрових технологій, термін «мікронація» закріпився в інтернеті та став «віртуальною державою». Цікавим є те, що далеко не усі науковці погоджуються поєднувати ці поняття. Наприклад, на думку Галієвої О.С., між мікродержавою та мікронаціями усе таки існують відмінності, які полягають у тому, що мікродержави мають власні території та населення, атрибути державності, органи влади, хоча і залишаються невизнаними міжнародною спільнотою. На противагу їм, віртуальні держави є експериментом в галузі теорії держави і права, розташовуються виключно в інтернеті, та не претендують на реальну участь в міжнародних справах [2, с. 46].

На думку автора, з цим можливо не погодитися, в силу того, що обидві позиціонують себе як «держави», мікронації можуть володіти територіями так і обходитися без них, віртуальна держава при необхідності може претендувати на

участь в міжнародних відносинах, оскільки жодних для цього правових заборон не існує.

Історично першою мікронацією, в сучасному світі, стало утворення засноване Мартіном Коулом Харманом, який викупив британських островів Ланди у 1925 році та оголосив себе монархом, почав випускати власну грошову одиницю та поштові марки для місцевого використання. Власник ніколи не заявляв про свою незалежність від Британії, тому цей приклад є попередником більш пізніх мікронацій, які мають такий атрибут державності, як територія.

Мікронації можливо визначити, як утворення, учасники якого наполягають на незалежності нації або суверенітету держави, не маючи при цьому юридичного визнання з боку світових урядів або міжнародних організацій.

На думку автора, визнання в юридичній літературі мікронацій, як «політичних утворень», «держав», навіть за умови формальної відповідності вимогам, що містяться в конвенції Монтевідео 1933 року є небезпечними навіть через саме порівняння. Імітація об'єкту, це його підробка, а підроблений об'єкт, це навіть не його копія. Відповідно, мікронація в силу своєї несправжності, не може навіть порівнюватися із державами, як суб'єктами міжнародного права.

Якщо розглядати існування мікронацій через бажання захистити інтереси людини і громадянина, то мікронація не несе жодної юридичної відповідальності, оскільки не має правового оформлення відносин із людиною, адже інститут громадянства, властивий для визнаних держав не настає.

Мікронації подекуди намагаються виконувати окремі функції, які притаманні державам. Наприклад, представництво та забезпечення свободи слова, підтримання політичних та релігійних рухів, захист права власності та ін. але їх діяльність потребує правового оформлення, яке може бути надане державами. Держави не визнають мікронації рівними собі і не розглядають їх, у якості суб'єктів міжнародного права, а самі відносини можуть складатися виключно на рівні застосування національного права.

Поява інтернету і соціальних мереж фактично започаткували новий вид мікронацій, коли віртуальність отримала своє цифрове оформлення. Інтернет-мережа забезпечила унікальні можливості для їх існування, а високий рівень комунікації соціальних мереж дозволив пропагувати свої ідеї на увесь світ. Забезпечення доступу до інтернету індивіду, групам осіб, юридичним компаніям, дозволило вийти за межі конкретних держав, а іноді і користуватися правовими прогалинами.

У відповідності до ст. 1 Конвенції Монтевідео про права та обов'язки держав 1933 року для отримання статусу суб'єкта міжнародного права утворення (держав) повинна володіти такими ознаками, як: постійне населення, певна територія, уряд та здатність вступати у міжнародні відносини. Зазначені ознаки носять більш пасивний ніж активний характер, оскільки не передбачають конкретних прав, повноважень або можливостей, якими держава повинна володіти, щоб визнаватися державою. Конвенція Монтевідео 1933 року фактично надає широкі можливості для кваліфікації утворень, як держав [3, с.24].

Як правило, більшість мікронацій формально відповідає встановленим ознакам, інші можуть не мати деяких з них, наприклад, територію, існуючи виключно в мережі інтернету, разом з тим, вони намагаються відтворювати основні атрибути держави: конституцію, громадянство, прапор, паспорт, візу, мати органи управління (це може бути або монархія або республіка), грошову одиницю.

Мікронаціям властиво заявляти про свою державність, вони поширюють інформацію про свою діяльність, публікують газети, влаштовують різні політичні акції, намагаються вступити в дипломатичні відносини з офіційною владою держав. Мають власну геральдику, гімн, можуть створювати державні органи, правоохоронні органи, займатися різними видами господарської діяльності, розвивати туристичний бізнес.

Для отримання громадянства можуть подаватися письмові звернення, здійснюватися реєстрація через інтернет-сервіси. Конституції цих держав, подібні до конституцій дійсних суб'єктів міжнародного права, передбачають форму правління, встановлюють політичний режим, закріплюють права людини і громадянина.

Наприклад Галієва О.С., зазначає, що конституція Князівства Силенд складається з преамбули та 7 статей, для громадян гарантує захист з боку держави і встановлює заборону на володіння зброєю і заборону поширювати інформацію про справи держави. Конституція Ліберленда, у свою чергу, закріплює деякі громадянські і політичні права та свободи: виборчі права, свободу поширення інформації та ін. Серед усіх мікронацій, саме Ліберленд має практичні усі ознаки, які наближають його до справжньої держави, адже він навіть має власну територію [2, с.43-44].

Аналізуючи різні аспекти існування мікронацій, а їх на сьогоднішній день, нараховується більше 500, потрібно зазначити, що основна різниця між державами, як суб'єктами міжнародного права і мікронаціями, лежить у тому, що їх формальний характер проявляється у недбалості при формулюванні положень законодавства мікронацій, відсутності досконалих внутрішньодержавних механізмів.

Навіть наявність власної території, яка розташована між Сербією і Хорватією, як у випадку Ліберленда, не рятує ситуацію, оскільки кордони, які існують, фактично є кордонами інших країн. Отримання даної території стало можливим тому, що на неї не претендувати ці країни. Таким чином, мова йде про підробку, яка відповідає справжньому тільки за зовнішніми рисами та оформленням.

Іншою не менш цікавою проблемою є забезпечення прав людини в мікронаціях. Як визначено вище, конституції мікронацій гарантують здебільшого захист окремих груп прав людини, не вдаючись в такі деталі, як гарантії захисту, зобов'язання держав, внутрішньо-національні механізми

захисту прав людини. Про такі інституції, як адвокатура, суди, система правоохоронних органів, практичне не йдеться. Мікронації виступають проектом задуманим для рекламних цілей, інформаційних, розвитку туристичного бізнесу, просування особливого способу життя або навіть релігійних культів, що знову ж далеко лежить у стороні від функцій держави.

В інших же є амбіції, які можливо визначити як небезпечні, оскільки вони наблизилися до сепаратистських рухів. Наприклад, в 2011 році Антоном Баковим, головою Монархічної партії Росії, була створена мікронація, як правонаступниця Російської імперії, а її очільник проголошений наступним російським монархом. Схожі спроби створити віртуальну державу були і в Україні, деякі після 2014 року на території Донецької і Луганської області.

В 1972 році на невеличкому рифі у Тихому океані М. Олівером була створена мікронація Республіка Мінерва. Мікронація задумувалася, як спосіб створити спільноту вільних людей, не залежну від держав, урядів та сплати податків. При поблажливому ставленні до мікронацій міжнародної спільноти, після проголошення незалежності та оприлюднення власної декларації і випуску грошової одиниці, Республіка Мінерва створила політичне напруження у регіоні, її поява призвела до проведення міжнародної конференції між Австралією, Новою Зеландією, Тонга та іншими деякими острівними країнами. Уряд Тонги оголосив, що територія, яку утримувала Республіка Мінерва є частиною їх країни та здійснив військову операцію, примусивши Республіку Мінерва спустити прапор. Фактично, вищевикладене спростовую поширену думку про безпечність мікронацій для міжнародної спільноти.

Разом з цим, на думку Звездової О.О., в юридичній літературі представлені різні варіанти політичних утворень наближених за своїми ознаками до визнаних держав [4, с.145]. Загалом, деякі мікронації можуть навіть еволюціонувати у визнані держави, хоча це і малоімовірно.

Девід Фурнуес з цього приводу зазначає, що згідно до положень ст.1 Конвенції Монтевідео 1933 року, мікронації формально відповідають

встановленим критеріям, необхідним для визнання, і через це потенційно можуть бути визнані державами. Запропоновані критерії даною Конвенцією тлумачиться надзвичайно широко і є недостатніми. Він зазначає, для того щоб бути державою, потрібен баланс між положеннями Конвенції 1933 року і визнанням держав. Наприклад, у Ватикана є територія та уряд, він взаємодіє з іншими державами, проте не має постійного населення, хоча визнається державою. Територія Ізраїлю, яка оспорується з 1948 року, отримала державність та стала членом ООН. З цього він робить висновок, що визнання з боку інших держав може переважити відсутність інших критеріїв в рамках Конвенції Монтевідео 1933 року, яка визначає державу. Питання, чому одні держави отримують визнання в якості незалежних держав, а інші – ні, залишається нез'ясованим. Він вважає, що міжнародні угоди підтверджують, що мікронації мають право на самовизначення. Більше того, через те, що територія може бути не матеріальною, то згідно критеріїв Монтевідео, навіть інтернет-групам може бути надано право на самовизначення та право на формування нації з загальними інтересами і цілями та можливість виступати у якості держави [5, с.12-22].

На думку автора, приклад з Ватиканом, усе ж таки вбачається не досконалим, хоча б через те, що Ватикан є державоподібним утворенням і до його державності в теорії міжнародного права є багато запитань.

Разом з цим, від мікронацій потрібно відрізнити сепаратистські рухи та права корінних народів, оскільки вони мають певну історичну основу для своїх вимог про незалежність, не враховуючи те, чи визнані ці заяви офіційно в країні чи ні.

Наприклад, корінні народи є окремими політичними спільнотами, які складаються з людей об'єднаних самобутністю, які мають тривалу історію функціонування в якості окремого народу, з унікальним економічним, релігійним та духовним зв'язком зі своєю землею. Навіть якщо держава не визнає цей статус за корінним народом, їх легітимність базується на цьому статусі. Натомість, такі вимоги для мікронацій є надуманими.

На думку Хобса Х. та Вільямса Г., мікронації не мають підстав для свого існування в національному та міжнародному праві, проте претендують на здійснення суверенітету, і таким чином, кидають виклик традиційному розумінню державності і міжнародному праву.

Основною ознакою, за якою держави можливо було б відділити від мікронацій, є їх здатність здійснювати контроль над власною територією та захищати її від претензій інших держав. Для того, щоб бути державою, суб'єкт повинен мати уряд, або урядову систему, яка здійснює контроль над територією, виключаючи претензії інших. Саме тут мікронації будуть відрізнятися від держав, оскільки вони можуть спробувати це зробити, проте не зроблять це виключивши претензії інших. Якщо держави не можуть підтвердити свої правові підстави для володіння і якщо мікронації утворять функціональний уряд, який буде здатний здійснити законну владу на певній території, мікронація може стати державою. Мікронації та держави повинні бути задумані, як самовиключні сутності [6, с.75-81].

Якщо відсутня правова основа для територіальних вимог мікронацій, то це означає, що їх юрисдикція над територією може бути оскаржена визнаними державами і не визнається на національному та міжнародному рівні, навіть за умови дозволеної окупації цих територій.

Іноді мікронації створюються для того щоб привернути увагу до певних проблем, адже вони заявивши про свій суверенітет, стають видимі для держав і можуть ініціювати початок діалогу з національних і міжнародних проблем. У цьому вбачається певна позитивна роль мікронацій але це не робить їх рівними державам.

Держави по різному можуть відреагувати на появу мікронацій: проігнорувати їх виникнення, вважаючи це таким, що не заслуговує на вивчення, віднести їх функціонування до сфери приватного, національного права, проте якщо мікронація починає зазіхати на владу або юрисдикцію країни, держави у цих випадках діють швидко і рішуче.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що мікронації представляють собою відокремлену спільноту, яка використовуючи атрибути та ознаки держави, намагається впливати на суспільні відносини в залежності від мети свого існування, на національному або міжнародному рівні. Мікронації або віртуальні держави не набувають при цьому статусу суб'єктів міжнародного права. Разом з цим, недосконалості у формулюванні ознак держав, які були закріплені у ст. 1 Конвенції Монтевідео 1933 року, провокують дискусії щодо правової природи мікронацій і їх спроможності у отриманні такої правосуб'єктності.

На думку автора, відповідність ознакам держави не створює усіх передумов для надання правосуб'єктності мікронаціям, оскільки сама Конвенція 1933 року пропонує такі ознаки дещо формально. Процес визнання держав або державоподібних утворень іноді виявляється можливим не тільки через наявність правових підстав але і внаслідок політичних домовленостей або історичних передумов. Процес створення мікронацій не є настільки складним і тривалим, практично ніколи не містить історичних передумов, не має детальної правової регламентації, досконало побудованої внутрішньодержавної системи, і у більшості випадків, вони залишаються приватними проектами.

Разом з тим, повне ігнорування проголошення суверенітету такими утвореннями з боку визнаних держав, можуть створити підстави для загрози міжнародному правопорядку та вимагають більшої уваги до належної правової регламентації.

Література

1. Шапошніков А.О. Роль віртуальних держав/мікронацій у сучасній політиці. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* № 3/4 (27/28) 2015. С. 32-37.
2. Галиева О.С. О сущности государства на примере анализа современных микрогосударств. *Юридические науки: проблемы и перспективы:*

материалы 4 Междунар. научн. конф. (г. Казань, май 2016 г.). Казань: Изд-во Бук, 2016.108с.

3. League of Nations. Treaty Series. Treaties and international Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20165/v165.pdf>. (дата звернення до ресурсу: 27.11.2021).

4. Звездова О.О. Основні підходи до розуміння де-факто держав у сучасних наукових концепціях. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2016. №11. С.144-147.

5. Furnues D. The Rise of Non-territorial Sovereignties and Micronations. Belgium: UNU-CRIS, 2018. 28 p. URL: <https://cris.unu.edu/sites/cris.unu.edu/files/W-2018-10.pdf>. (дата звернення до ресурсу: 27.11.2021).

6. Hobbs H., Williams G. Micronations: A lacuna in the law. *Oxford University Press and New York University School of Law*.2021. № 19 (1). P. 71–97.